

Závěrečná zpráva auditorické skupiny pro metodický audit statistiky zahraničního obchodu se službami

Auditovaný útvar: Odbor statistiky zahraničního obchodu

Složení auditorické skupiny:

prof. Ing. Jakub Fischer, Ph.D. (VŠE) – vedoucí skupiny
Bc. Karolína Lukášová (MPO)
Mgr. Aneta Smilková (MPO)
Ing. Evžen Woller (ČNB)
Ing. Jaroslav Zbranek, Ph.D. (ČSÚ)

Zástupci auditovaného útvaru:

Ing. Miluše Kavěnová
Ing. Stanislav Konvička

1. Zadání, harmonogram a průběh metodického auditu

1.1 Zadání metodického auditu

Cílem metodického auditu bylo posoudit současný systém naplňování požadavků interních i externích uživatelů statistik zahraničního obchodu se službami.

1.2 Harmonogram postupu auditu

1. Ustavení auditorické skupiny: jmenování, předání zadání a informace o dostupných metodických materiálech – září 2022
2. Studium veřejně dostupných podkladů a materiálů průběžně poskytovaných auditovaným útvarem – během celého období.
3. Jednání auditorické skupiny nad získanými podklady a formulace doplňkových požadavků na auditovaný útvar – říjen 2022.
4. Sestavení písemné zprávy o metodickém auditu.

1.3 Průběh auditu

Zástupci auditovaného útvaru připravili pro úvodní jednání auditorické skupiny dne 9. 9. 2022 krátkou prezentaci. Auditorická skupina diskutovala obdržené podklady zpracované auditovaným útvarem i jednotlivé náměty týkající se plnění potřeb interních a externích uživatelů a požádala o doplnění dalších materiálů. Tyto materiály pak auditorická skupina diskutovala na druhém jednání 13. října 2022. Zástupci auditovaného útvaru průběžně poskytovali další vyžádané materiály a konzultace k nim.

2. Podklady, z nichž vycházela auditorská skupina

Auditorská skupina při formulaci výsledků auditu vycházela z těchto získaných podkladů:

1. Úvodní prezentace připravená auditovaným útvarem
2. Evropská legislativa, zejména
 - a) Nařízení EP a Rady (ES) č. 184/2005 ze dne 12. ledna 2005 o statistice Společenství týkající se platební bilance, mezinárodního obchodu službami a přímých zahraničních investic
 - b) Nařízení Komise (EU) č. 555/2012 ze dne 22. června 2012, kterým se mění nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 184/2005
 - c) Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/2152 ze dne 27. listopadu 2019 o evropských podnikových statistikách a zrušení deseti právních aktů v oblasti podnikových statistik (dále také „nařízení EBS“)
 - d) Prováděcí nařízení Komise (EU) 2020/1197 ze dne 30. července 2020, kterým se stanoví technické specifikace a úprava podle nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/2152 o evropských podnikových statistikách a zrušení deseti právních aktů v oblasti podnikových statistik
3. Metodické a další dokumenty ČSÚ v oblasti statistiky zahraničního obchodu se službami, zejména
 - a) Dílčí dohoda ke Generální dohoda mezi ČSÚ a ČNB o předávání dat
 - b) Přehled výstupních tabulek ze zdrojových dat čtvrtletního výkazu o dovozu a vývozu služeb ZO 1-04 (dále jen ZO 1-04)
 - c) Technické projekty k výstupům a dopočtům výkazu ZO 1-04
 - d) Harmonogram šetření ZO 1-04 pro rok 2022
 - e) Stručná historie postupu sestavování výběrového souboru
 - f) Vyhodnocení dobrovolné ankety respondentů šetření ZO 1-04
 - g) Analýza asymetrií podle položek EBOPS za rok 2020.
 - h) Srovnání údajů ze šetření ZO 1-04 s údaji za přiznání k DPH
4. Veřejně dostupné podklady na webu ČSÚ v oblasti statistiky zahraničního obchodu se službami, zejména
 - a) Číselník služeb pro výkaz ZO 1-04
 - b) Informace pro respondenty k výkazu ZO 1-04
 - c) Vzor výkazu ZO 1-04
 - d) Metodická příručka pro vyplnění výkazu ZO 1-04
 - e) Popis výpočtu hrubého národního důchodu (GNI Inventory) za rok 2018 (předmětné oblasti se týkají části 5.13 – 5.16).
5. Veřejně dostupné zprávy Eurostatu ohledně kvality dat z platební bilance.

Veškeré podklady byly s ohledem na jejich rozsah poskytnuty pouze v elektronické podobě.

3. Okruhy diskutované na jednáních auditorské skupiny

3.1 Návaznost na dosavadní metodické audity

Metodický audit statistiky zahraničního obchodu se službami probíhá historicky poprvé; v roce 2013 proběhl metodický audit statistiky zahraničního obchodu se zbožím.

3.2 Vymezení klíčových interních a externích uživatelů

Klíčovým interním uživatelem statistiky zahraničního obchodu se službami je odbor národních účtů (včetně přímého využití pro odhad HDP výdajovou metodou), externími uživateli jsou ČNB (využití pro sestavení platební bilance), MPO (netvoří další statistické výstupy, ale využívá výsledky pro tvorbu politik a legislativy), Eurostat, OECD a MMF.

3.3 Odpovědnost jednotlivých aktérů za zjišťování a zveřejňování údajů

ČSÚ provádí zjišťování, ČNB zveřejňuje data; jsou uzavřené dohody mezi ČNB a ČSÚ o předávání dat (roční dohody průběžně obnovované) i s MPO (MPO dostává od ČSÚ datové sady v požadovaném členění).

ČSÚ rovněž zveřejňuje úhrnná data v agregované podobě jako součást databáze národních účtů (tvorba a užití HDP – výdajová metoda, dovoz a vývoz zboží a služeb + tabulky dodávek a užití; rychlé informace za zahraniční obchod obsahují jen obchod se zbožím). Míra detailu je nižší než u dat zveřejňovaných ČNB.

Data též publikuje Eurostat.

3.4 Komunikace mezi klíčovými aktéry (ČSÚ, ČNB, MPO) na pracovní úrovni

Dle sdělení členů auditorské skupiny, kteří jednotlivé aktéry v jednáních zastupují, je spolupráce dobře nastavená a funkční.

3.5 Výběrový soubor

Před rokem 2005 ČNB dávala ČSÚ k dispozici přehled podniků s přímou zahraniční účastí, které byly statisticky významné a dále podniků, u kterých se dalo předpokládat, že se u nich vývozy a dovozy služeb budou vyskytovat. ČNB dále měla přehled o dovozu a vývozu služeb na základě platebních titulů (ITRS). ČSÚ ve spolupráci s ČNB nastavoval kritéria výběru tak, aby se co nejlépe přiblížil informacím poskytnutým ČNB. Limit 5 000 jednotek byl tehdy daný kapacitou oddělení sbírajícího data, při vymezení základního souboru se vycházelo i z tehdejšího výkazu P3-04 a z informací z Intrastatu (zahraniční obchod se zbožím bývá provázán i se zahraničním obchodem se službami). V počátcích šetření byla poměrně velká non-responze i velký počet negativních hlášení. Výsledky ze zjišťování se porovnávaly na inkasa a platby podle jednotlivých služeb.

V současné době výběrové schéma sestavuje ČSÚ, oporami výběru jsou RES + přidáné vytipované jednotky + administrativní zdroje dat; limitem je zátěž respondenta, původně šetření zahrnovalo 3 000 jednotek, nyní je na úrovni 5 500 jednotek a průměrná míra responze za období 1995 až 2021 činí 94,55%.

3.6 Zpětná vazba od respondentů

Auditovaný útvar provedl na podzim 2021 zpětnovazební anketu u respondentů, s respondenty aktivně komunikuje. Dle zkušenosti vedoucího auditorské skupiny z jiných, dříve provedených metodických auditů provádění zpětnovazební ankety není zcela běžné a je tedy třeba realizaci ankety ocenit. Anketa byla rozeslána všem respondentům, obsahovala čtyři otázky a míra responze dosáhla 20,5 %, a to přestože anketa byla zcela dobrovolná.

Dle výsledků ankety respondenti nejsou schopni snadno určit úhrnnou hodnotu služby. Výkaz je pro ně velmi podrobný, data nejdou přímo získat z účetního systému, celkově svoji zátěž respondenti považují za vysokou. 85 % respondentů by ocenilo možnost automaticky generovat výkaz z účetního systému; problémem je přitom velké množství používaných účetních programů či jejich variant a modifikací (respondenti jich uvedli celkem 182). Naopak zájem o případnou možnost vyplňovat výkaz přes mobilní telefon nebo tablet je zanedbatelný (8 %).

3.7 Dopočet na celek

Výkazem ZO 1-04 je šetřena pouze část služeb (viz také bod 3.9.). Dopravní přírážky (náklady na dopravu a pojištění související s cestou zboží) jsou na celek dopočítané. U dalších služeb se provádějí dopočty na non-responze, na celek nikoli. Analýza asymetrií ze strany Eurostatu nicméně neprokázala výrazný nesoulad s daty z jiných členských zemí, z tohoto úhlu pohledu tedy auditorská skupina považuje metodický postup za uspokojivý.

Není pokrytý dovoz digitálních služeb pro domácnosti, šetřením ZO 1-04 se neprovádí šetření v domácnostech; vývoz digitálních služeb šetřením pokrytý je.

Auditovaný útvar již dříve prováděl srovnání výsledků šetření ZO 1-04 s údaji z přiznání k DPH (v nichž je ale například zahrnutý cestovní ruch, který se v šetření ZO 1-04 nezjišťuje, a je zde i řada dalších odlišností z hlediska zahrnutí jednotlivých typů služeb, okruhu respondentů, členění údajů). Např.:

- údaje za cestovní ruch, resp. ubytování a stravování (NACE 55+56), finanční činnost a pojištění (NACE 64-66), nákladní doprava (NACE 492, 494, 495, 502, 504, 512, 52). Data za tyto subjekty se do bilance služeb v PB dostávají z jiných zdrojů. Nelze tedy s DPH srovnávat.
- vývoz a dovoz služeb nerezidentů umístěných v ČR je zahrnut v zahraničním obchodu se zbožím. Při sestavování obchodní bilance se vychází z nákupů a prodejů nerezidentů z administrativního zdroje dat, kterým jsou údaje z přiznání k DPH. Výkazem ZO 1-04 jsou obesílané pouze rezidentské jednotky.
- vývoz služeb mimo EU nelze z přiznání k DPH jednoznačně identifikovat, některé údaje mohou být (dle definice) včetně hodnoty zboží.
- údaje za energetické komodity (elektřina, ropa, zemní plyn a obchod s těmito komoditami) nejsou metodicky srovnatelné s údaji ZO 1-04.
- přiznání k DPH obsahuje údaje pouze za plátce DPH.

Podle výsledků tohoto hrubého srovnání provedeného na předběžných datech roku 2020 je vývoz služeb ze ZO 1-04 vyšší než vývoz podle údajů DPH, zatímco dovoz služeb ze ZO 1-04 je nižší než podle údajů DPH, což má dopad i na odlišnost bilance. Důvodem rozdílností jsou podle zástupců auditovaného útvaru metodické nesrovnalosti (viz výše), ale i skutečnost, že přiznání k DPH obsahuje položky odpovídající dovozu služeb ze zemí mimo EU, u vývozu služeb mimo EU tomu tak není, což následně vede k podhodnocení jednoho ze směrů toku služeb. Z hlediska odvětví jsou výsledky srovnání podle zástupců auditovaného útvaru odpovídající.

Srovnání se statistikou služeb nelze přímo provést, neboť její výstupy mají jiný charakter (sleduje se strana tvorby).

3.8 Použité klasifikace

V šetření ZO 1-04 se používá modifikovaná klasifikace CPA s vazbou na klasifikaci EBOPS. Toto je na jedné straně unikátní (nedochází ke ztrátě informace a výhodou je i míra detailu), na druhé straně tento přístup vede k vyšší zátěži respondenta (viz též bod 3.6).

Nově připravovaná regulace ze strany Eurostatu přitom bude v brzké době vyžadovat rozlišit způsob dodání služeb (v členění na 4 nadefinované skupiny), což možná povede k dalšímu rozšíření výkazu (rozšíření číselníku) a dalšímu zvýšení zátěže respondentů (snížit ji za těchto okolností nepůjde). Auditorská skupina považuje za potřebné, aby výkaz byl pro respondenty maximálně srozumitelný.

3.9 Další zdroje dat

Šetřením ZO 1-04 jsou zjišťovány jen některé služby. Pro sestavení platební bilance jsou kromě výsledků tohoto šetření využity další zdroje vznikající v ČSÚ (statistika cestovního ruchu), koncepční úpravy provedené v národních účtech (včetně pojišťovacích služeb) a úpravy na úplnost prováděné rovněž v národních účtech. Finanční služby odhaduje ČNB a naopak je dodává národním účtům. Dále se využívají administrativní zdroje z daňových přiznání (DPH, DPPO – samostatná příloha o přehledu transakcí se spojenými osobami), které nicméně neobsahují údaj o kódu poskytnuté služby.

3.10 Kontrolní činnost Eurostatu

Eurostat provádí porovnání partnerských dat a nově sleduje asymetrie zahraničního obchodu se službami. ČR v tomto srovnání dopadá dobře, asymetrie ve srovnání s jinými členskými zeměmi jsou nízké. Další kontrolní činnost Eurostatu probíhá ve vazbě na národní účty (zejména ukazatele národního důchodu), jedenkrát za 5 let přijíždí mise v rámci sestavování národního důchodu. Přímo na zahraniční obchod se kontroly příliš nezaměřují (údaje se berou jako převzaté), na statistiku zahraničního obchodu se službami kontroly nejezdí.

3.11 Problémové okruhy

První problémový okruh se týká následných revizí zveřejněných dat. Problémem je jak vysoká četnost revizí, tak odlišné termíny revizí mezi údaji publikovanými Eurostatem, ČNB a ČSÚ (národní účty). Požadavky Eurostatu na tzv. běžné revize se přitom liší mezi národními účty

(častější revize) a platební bilancí (méně častá revize). Odlišný produkční cyklus statistik pak vede k nekonzistencím a ztěžuje práci jak sestavovatelům, tak uživatelům dat.

Druhý problém se týká regulační praxe ze strany Eurostatu, která nebere přílišný ohled na respondenta a minimalizaci jeho zátěže. ČSÚ se toto snaží připomínkovat, ale není příliš úspěšný.

Třetí okruh se týká uživatelů. Ti se přímo nedostanou k výsledkům zjišťování, statistika nemá svůj samostatný výstup (ČSÚ odkazuje na platební bilanci, jejíž jsou údaje součástí), což kromě jiného snižuje respondentům možnost získat zpětnou vazbu k jimi poskytnutým individuálním údajům. Pokud by nicméně výstupy měly být samostatně zveřejňovány (auditorská skupina toto nepovažuje za nutné), je nezbytné tato nově zveřejňovaná data uživatelům velmi dobře vysvětlit, včetně souvislostí a rozdílů mezi jinými datovými výstupy. V plánu ČSÚ je publikovat nově sestavované datové sady dle evropského nařízení EBS, kterými jsou STEC (dovoz a vývoz služeb dle podnikových charakteristik), STIC (dovoz a vývoz služeb dle fakturované měny) a MoS (dovoz a vývoz služeb dle způsobu dodání služby) v přímé metodické návaznosti na údaje platební bilance.

S tím souvisí okruh čtvrtý, jímž je narovnávání dat mezi statistikou zahraničního obchodu se službami, národními účty a ČNB. V tomto složitém tématu se díky pozitivnímu přístupu jednotlivých aktérů podařilo pokročit, auditorská skupina toto považuje za příklad dobré praxe, nicméně i zde je prostor ke zlepšení.

Pátý okruh se týká přímých obchodních nákladů (PON). Model Ing. Košťákové z roku 2011 se poprvé promítl v datech od roku 2014, je otázkou, zda je tento model stále validní a nezasloužil by revizi, kterou by bylo nezbytné provést v součinnosti zúčastněných útvarů ČSÚ.

Šestý okruh se týká případného zavedení dopočítávání na celek. Auditorská skupina doporučuje prostudovat zahraniční zkušenosti v této oblasti a postupovat obezřetně, tak aby například nedošlo ke zhoršení situace v oblasti asymetrií.

4. Shrnutí závěrů a doporučení

1. Auditorská skupina konstatuje, že statistika zahraničního obchodu se službami je prováděna v souladu s nařízeními a doporučeními Eurostatu a vyhovuje potřebám interních i externích uživatelů.
2. Auditorská skupina oceňuje jak podklady připravené auditovaným útvarem, tak i součinnost poskytovanou zástupci auditovaného útvaru při provádění metodického auditu.
3. Auditorská skupina oceňuje úzkou spolupráci jednotlivých institucí, útvarů a jejich zástupců při sestavování statistik v auditované oblasti.
4. Auditorská skupina oceňuje trvalou snahu auditovaného útvaru o zkvalitňování statistiky zahraničního obchodu se službami, ať už jde o získávání zpětné vazby od respondentů či porovnávání výstupů s jinými statistikami.
5. Auditorská skupina v rámci dalšího zkvalitňování statistiky zahraničního obchodu se službami doporučuje:
 - a. nadále věnovat potřebnou pozornost tzv. nerutinním činnostem, včetně jejich personálního a finančního zabezpečení a případně též spolupráce s akademickou sférou (stáže studentů, konzultace či vedení závěrečných prací),
 - b. v mezích regulace Eurostatu a potřeb interních i externích uživatelů brát ohled na zátěž respondenta (pokud by zátěž byla neúměrně vysoká, může to v konečném důsledku vést k nižší kvalitě získaných dat),
 - c. postupovat obezřetně v případě rozhodnutí zveřejňovat výstupy šetření ZO 1-04 formou samostatného výstupu a vhodně komunikovat výstupy směrem k uživatelům,
 - d. pokračovat ve zvyšování koherence mezi statistikou zahraničního obchodu se službami, národními účty a platební bilancí,
 - e. zvážit provedení revize modelu odhadu přímých obchodních nákladů,
 - f. prostudovat zahraniční zkušenosti a postupovat obezřetně v případě změny metodiky dopočítávání na celek, tak aby například nedošlo ke zvýšení asymetrií s daty v jiných zemích, sledovaných Eurostatem.